

УДК 502.33:631.15

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА В УКРАЇНІ

В.В. Кипоренко
аспірант

Інститут агроєкології і природокористування НААН

Проаналізовано сучасний стан державної підтримки органічного землеробства в Україні. Розглянуто світовий досвід функціонування системи державної підтримки виробництва органічної продукції в сільському господарстві. Запропоновано перспективні напрями державної підтримки розвитку органічного землеробства.

Ключові слова: *органічне землеробство, державна підтримка, система, фінансове забезпечення, цільові програми, розвиток, напрями.*

.....

Сучасна система державної підтримки сільського господарства в Україні характеризується нестабільністю і непристосованістю до мінливих ринкових умов економіки. Беручи до уваги рівень розвитку органічного землеробства в Україні, що спрямоване як на економічне зростання країни, так і на захист довкілля, наша держава має всі шанси використати ці переваги для забезпечення своєї продовольчої незалежності та вирішити низку екологічних проблем, пов'язаних із нераціональним використанням природних ресурсів. Але як свідчить практика та досвід розвинутих країн світу, налагодити ефективний механізм виробництва органічної продукції без належного державного регулювання і підтримки практично неможливо.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності формування та розвитку системи державної підтримки органічного землеробства, що є необхідною умовою для реалізації можливості виходу на міжнародний ринок та стрімкого розвитку виробництва органічної продукції в Україні.

Дослідженню проблем підтримки та стимулювання розвитку органічного землеробства присвячені праці багатьох науковців, таких як В.І. Артиш, Н.В. Бородачова, Н.А. Берлач, А.Р. Дуб, В.Т. Дудар, Б.В. Степаненко, М.В. Капштик, М.І. Кобець, Л.Є. Купінець, Є.В. Милованов, О.В. Рудницька, В.О. Шлапак та багато інших. Проте теоретико-прикладні аспекти формування системи державної підтримки органічного землеробства потребують подальшого розроблення та дослідження.

Світовий ринок органічної продукції постійно розвивається (табл. 1). Так, про-

тягом 10 років загальний обіг зріс на 170% і досяг 63 млрд дол. у 2011 р. [1].

Україна може скористатися перевагами зростання попиту на органічну продукцію, особливо, беручи до уваги родючі ґрунти та низькі ціни на оренду землі. Важливим моментом у процесі розвитку органічного землеробства є також можливість перейняти досвід країн Європейського Союзу. Особливо зараз, коли уряд України працює над упровадженням нових пілотних програм та політики в галузі сталого розвитку сільських територій (включаючи створення кооперативних структур) і земельною реформою для підтримки економічного та соціального розвитку сільських територій України. У зв'язку з цим усе більше уваги надається сфері забезпечення безпеки та якості харчових продуктів. Зростаючий роздрібний сектор в Україні і, зокрема, великі мережі супермаркетів та гіпермаркетів шукають місцевих постачальників, які зможуть гарантувати високу якість та стабільні поставки сертифікованих (органічних) харчових продуктів. Ця рушійна сила може також мати позитивний вплив на стале сільське господарство.

Проблема реалізації державної підтримки сектора органічного землеробства є складною проблемою і повинна вирішуватися з урахуванням взаємозв'язку всіх основних складових: державної економічної та екологічної політики, нормативно-правової бази [3].

Для вирішення цих завдань необхідна послідовна державна політика, а також формування системи практичних дій у кожному підприємстві щодо поліпшен-

Таблиця 1

Основні статистичні дані органічного виробництва країн Європи

Рік	Площа земель, зайнятих під органічне сільське господарство, га	Частка земель органічного сільського господарства від загальної площі земель сільськогосподарського призначення, %	Кількість органічних господарств	Кількість органічних переробних підприємств
<i>Швейцарія</i>				
2009	114 050	10,8	5 943	–
2010	119 613	11,4	5 989	–
2011	123 000	11,7	6 060	–
<i>Німеччина</i>				
2009	947 115	5,59	21 047	11 118
2010	990 702	5,9	21 942	11 118
2011	1 015 626	6,1	22 506	12 062
<i>Нідерланди</i>				
2009	51 911	2,7	1 440	1 372
2010	53 948	2,9	1 554	1 529
2011	55 182	3,0	1 672	1 713
<i>Франція</i>				
2009	677 513	2,47	16 446	8 585
2010	845 440	3,09	20 604	7 427
2011	975 141	3,6	23 135	8 785
<i>Польща</i>				
2009	367 062	2,37	17 092	229
2010	524 074	3,38	20 956	293
2011	609 412	3,9	23 430	260
<i>Молдова</i>				
2009	16 585	0,7	185	–
2010	19 740	0,8	160	–
2011	22 102	0,9	172	–

Джерело: [2].

ня виробничого процесу з використанням комплексу організаційно-економічних та соціальних заходів, економічного стимулювання.

Використання ряду механізмів, які відображають взаємозв'язок держави з господарюючими суб'єктами в умовах ринку, дасть можливість реалізувати поставлені завдання (рис. 1).

Через недосконалу законодавчу базу в сфері сільського господарства України не передбачено дотацій фермерам, які переходять на органічне землеробство або ним займаються. У Польщі, наприклад, це питання давно врегульовано на законодавчому рівні. Зокрема, для виробників, у яких від зменшення врожайності чи інших чинників зростають фінансові втрати, передбачено державні дотації. Їхній розмір залежить від обсягу сільськогосподарських угідь госпо-

дарства. Так, для господарств площею до 100 га держава виплачує 100% передбачених коштів, площею 100,1–200 га — 50% коштів, понад 200,1 га — 10% коштів [4].

У Німеччині прийнято федеральну програму підтримки органічного сільського господарства. У ній передбачено такі заходи:

- підтримка інтернет-проекту, що інформує німецьких жителів про органічне виробництво;
- навчальна програма для майбутніх спеціалістів органічного фермерства;
- інформаційні семінари;
- створення розгалуженої мережі ферм, на яких проводитимуться практичні заняття;
- розроблення навчальних посібників;
- інформування споживачів;
- підвищення рівня іміджу органічного сільського господарства;
- науково-дослідні програми [5].

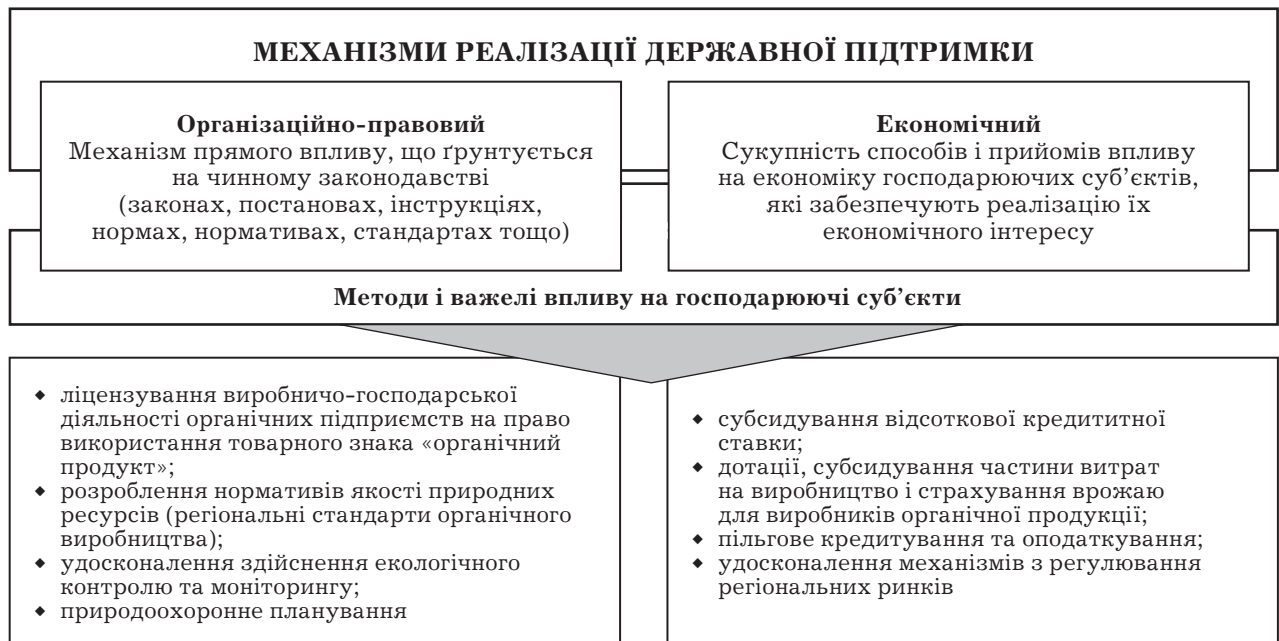

Рис. 1. Механізми державної підтримки органічного землеробства

Необхідність переймання досвіду сусідніх країн, які за рівнем розвитку галузі більш досвідчені, є необхідною умовою розвитку органічного землеробства в Україні. Реалізація економічної складової державної підтримки може мати різноманітні форми: компенсація втрат (наприклад, тоді, коли продукти в перехідному періоді виробництва не можна продавати як органічні), інтеграція додаткових витрат (наприклад, сертифікація) або фінансова допомога розвитку інфраструктури (наприклад, можуть виділятися кошти на купівлю машинного устаткування або реконструкцію сільських будівель). Така допомога може здійснюватися як під час перехідного періоду, так і в деяких випадках під час наступного періоду за різними схемами. Фінансові виплати часто здійснюють як певну суму в розрахунку на гектар площі; вони можуть мати податкові обмеження, а також пропозиції пріоритетних умов для видачі кредиту. Безпосередня фінансова підтримка може здійснюватися нарівні або спільно з непрямою фінансовою допомогою. Це стосується, зокрема, фінансування наукових досліджень, підвищення кваліфікації і навчання фермерів, розвитку ринку органічних продуктів (наприклад, організація інформаційно-консультаційних кампаній) [6–8].

Необхідним кроком у стимулюванні розвитку органічного землеробства є держав-

на фінансова підтримка в період переходу господарств на органічну основу, у зв'язку з недоотриманням прибутку від тимчасового зниження урожайності.

Проходження сертифікації є фінансово-затратним процесом, який, безумовно, необхідний, але він є стримуючим фактором для багатьох бажаючих займатись органічним землеробством, оскільки вони не в змозі виділити на це необхідні кошти. Тому необхідно розробити систему надання компенсацій, пов'язаних із сертифікацією.

Ще однією перепорою на шляху виробників є норма закону про зонування земель, а саме: «Промислове виробництво органічної продукції проводиться виключно з органічної сировини, вирощеної на придатних для цього землях або у спеціально визначених зонах виробництва органічної продукції та сировини. Придатність земель для виробництва органічної продукції (сировини) встановлюється цим Законом» [9]. Йдеться про проходження перевірки відповідності показників, необхідних для вирощування органічних продуктів відповідно до певних зон. Наразі це питання гостро обговорюється між представниками трьох сторін — виробниками, науковцями та державними органами. У будь-якому разі проходження перевірки потребуватиме фінансових витрат, частину з яких може взяти на себе держава.

У зв'язку з відсутністю нормативно-правової бази, необхідної для регулювання відносин у сфері виробництва органічної продукції, ступінь державного втручання в хід розвитку органічного землеробства останніми роками залишається незначним. Аналіз стану розвитку державної підтримки органічного землеробства в зарубіжних країнах дає можливість припустити, що з 9 січня 2014 р., коли набуває чинності Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», який визначає правові, економічні та соціальні основи ведення органічного виробництва, підвищить зацікавленість державних органів у підтримці органічного сектора. У ньому також чітко окреслено вимоги щодо виробництва, перероблення, сертифікації, маркування, перевезення, зберігання та реалізації органічної продукції і сировини [9]. Після набуття чинності вище названого закону виробники та споживачі отримають необхідну підтримку для виробництва, реалізації та споживання органічної продукції.

Іншими нормативно-правовими актами в цій сфері є Конституція України, Закони України «Про безпечність та якість харчових продуктів», «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності», «Про стандартизацію», «Про підтвердження відповідності», «Про акредитацію органів з оцінки відповідності», «Про охорону навколишнього природного середовища», Земельний кодекс України.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у зв'язку з тим, що органічне землеробство в Україні перебуває на початковому рівні розвитку, необхідно обґрунтувати державну підтримку цієї сфери сільськогосподарського виробництва.

З урахуванням цього для забезпечення реалізації державної підтримки органічного землеробства в Україні вважаємо за необхідне:

- розробити чітку державну політику щодо розвитку органічного землеробства та нормативну базу для цього;
- розробити цільову державну програму підтримки органічного землеробства;
- розвивати систему сертифікації органічної продукції на базі міжнародних стандартів;
- сприяти популяризації органічних продуктів у суспільстві через запровадження

навчальних програм у дошкільних і шкільних закладах освіти та навчальних закладах усіх рівнів;

- запровадити програми обміну досвідом та співпраці з іншими країнами;
- поширювати інформацію через ЗМІ про переваги ведення органічного землеробства та споживання органічної продукції, необхідної для охорони здоров'я та довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Звіт FiBL-IFOAM [Електронний ресурс] // FiBL Excellence for sustainability. — Режим доступу: <http://www.ukraine.fibl.org/>
2. Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільського господарства [Електронний ресурс] // Швейцарсько-український проект «Розвиток органічного ринку в Україні». — Режим доступу: <http://www.ukraine.fibl.org/fileadmin/documents-ukraine>
3. Шкуратов О.І. Механізм управління екобезпечним сільськогосподарським виробництвом / О.І. Шкуратов // Зб. наук. праць Таврійськ. держ. агротехнолог. ун-ту. — Мелітополь: Люкс, 2012. — № 4 (20). — С. 328–334. — (Серія: Економічні науки).
4. Ткачук І. Фінансова підтримка розвитку екологічного землеробства в Польщі / І. Ткачук, Т. Сус // Вісн. Львів. нац. аграрн. ун-ту: Економіка АПК. — 2009. — № 16 (2). — С. 304–309.
5. The World of Organic Agriculture: Statistics and Future Prospects [Електронний ресурс] // Koenigstein: Verlagsservice Nederland. — Режим доступу: www.ifoam.org.
6. Біологізація землеробства — невід'ємна складова продовольчої і екологічної безпеки України [Електронний ресурс] / І.А. Шувар, І.Б. Мазур, Ю. Назар, Б.І. Шувар // Матеріали III Міжнар. наук.-практ. Конф. «Науковий потенціал світу — «2006», 18 — 19 вересня 2006 р. — Т. 9. — Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Agricole/3_shuvar%20i.a.doc.htm
7. Милованов Є.В. Особливості розвитку ринку органічних продуктів в Естонії / Є.В. Милованов // Агроінком. — 2007. — № 3–4. — С. 48–51.
8. Берлач Н. Становлення органічного сільського господарства в Україні: адміністративно-правовий аспект / Н. Берлач // Право України. — 2010. — № 4. — С. 314–320.
9. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України, № 425-VII, 03 вересня 2013 р. // Голос України. — 2013 р. — № 188. — 9 жовтня.